

Данько Юрій Іванович
доктор економічних наук, професор
Сумський національний аграрний університет (м. Суми, Україна)
ORCID: 0000-0002-9847-1593
Ладика Наталія Миколаївна
аспірант
Сумський національний аграрний університет (м. Суми, Україна)

СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто теоретичні аспекти розвитку малого інноваційного підприємництва в аграрному секторі економіки України. Визначено поняття «інновацій». Встановлено основні обставини, що гальмують темпи інноваційного розвитку малого підприємництва в аграрному секторі. Досліджено досвід Європейського Союзу щодо успішного поширення інноваційних процесів та їх впливу на розвитку малого підприємництва. Визначено основні напрямки, за допомогою яких європейське суспільство забезпечило успішне поширення інноваційних процесів. На основі європейських підходів щодо поширення інновацій запропоновано алгоритм відбору інноваційного проекту суб'єктом малого підприємництва. Визначена сутність малого підприємництва в аграрному секторі. Встановлено, що суттєве значення для малого агропромислового підприємництва має інноваційна інфраструктура, зазначено її функціональні блоки. Визначено переваги та недоліки способів фінансування суб'єктів інноваційного малого підприємництва. Зазначені форми державної фінансової підтримки суб'єктів малого підприємництва.

Ключові слова: розвиток, інновації, інноваційний розвиток, інноваційний процес, інноваційний проект, інноваційна інфраструктура, мале підприємництво, суб'єкти малого підприємництва, аграрний сектор, фінансова підтримка.

DOI: <https://doi.org/10.32782/bsnau.2023.1.7>

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогодні розвиток малого підприємництва (МП) є вкрай важливим завданням для нашої держави. Цей важливий сектор економіки досі не повністю використовує свій потенціал в соціальному та економічному розвитку як з точки зору обсягів виробництва конкурентоспроможних товарів і послуг, так і з точки зору зайнятості населення. Особливе місце серед проблем, які гальмують розвиток і стійке функціонування малих підприємств, є відсутність економічного та організаційно-управлінського механізму, що дозволяє об'єктивно оцінити варіанти МП на початкових стадіях їх розвитку, а також відсутність інноваційних пропозицій для малого бізнесу, особливо це стосується галузі сільського господарства.

Розвиток малого інноваційного підприємництва в аграрному секторі економіки має кілька важливих аспектів. Так, впровадження нових технологій та інноваційних підходів у сільському господарстві сприяє підвищенню ефективності виробництва, зниженню витрат і поліпшенню якості продукції. Малі інноваційні підприємства, розробляючи та впроваджуючи нові технології в сільське господарство, можуть стимулювати розвиток аграрного сектора.

Наступним аспектом є те, що малі інноваційні підприємства можуть активно займатися розробкою і виробництвом екологічно чистих продуктів і технологій, спрямованих на зниження впливу аграрної діяльності на навколишнє середовище. Також малі інноваційні підприємства в аграрному секторі можуть розробляти нові продукти або покращувати наявні, щоб підвищити їхню

конкурентоспроможність на ринку. Це може включати в себе розробку нових сортів сільськогосподарських культур з кращими характеристиками, створення інноваційних методів зберігання і переробки сільськогосподарської продукції, а також впровадження системи трекінгу та контролю якості. А тому для розвитку малого інноваційного підприємництва в аграрному секторі необхідна фінансова підтримка з боку держави та інших організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, які стосуються розвитку малого інноваційного підприємництва в аграрному секторі економіки України присвячена велика кількість наукових досліджень. Теоретичним та практичним аспектам становлення інноваційного підприємництва присвятили свої роботи такі вітчизняні науковці, як Г.О. Андрощук, Н. Бочарова, Н.О. Вернюк, М.І. Дяченко, Т. Дудар, О.П. Радченко, Т.В. Карадобри, С. Фірстов, Д. Левіна, Т. Патрах, Л. Чернишов, А.М. Щуревич і ін.

Основні акценти дослідників спрямовані на дослідження інноваційної і науково-технічної політики Європейського Союзу [1; 2; 3; 4; 5; 10], дослідження механізмів регулювання інноваційного розвитку та інноваційної діяльності в аграрному секторі України [6; 7; 9], а також дослідженню інноваційних перспектив розвитку аграрного сектору в Україні [11]. У той же час для суб'єктів малого підприємництва залишаються невирішеними проблеми вибору та впровадження інновацій у власний виробничий процес, а також є проблемними і механізми залучення фінансування таких проектів.

Формування цілей статті (постановка завдання).

Мета статті полягає в дослідженні факторів, що впливають на розвиток малого інноваційного підприємництва в аграрному секторі економіки, а також підходів до вибору та механізмів фінансування таких інноваційних проектів суб'єктами малого підприємництва.

Результати дослідження. На сьогодні безліч визначень поняття «інновації» в науковій літературі (зарубіжній і вітчизняній) зводиться до того, що інновації – це один з основних факторів, що сприяє втіленню нових ідей у конкретні комерційні досягнення, що дозволяє отримати конкурентні переваги підприємством. Зацікавленість підприємств в інноваціях залежить від конкретного сектору ринку – попиту або пропозиції, а також конкуренції.

У той же час деякі обставини гальмують темпи інноваційних підходів до розвитку малого підприємництва в аграрному секторі, що призводить до суперечності між стратегічним і плановими завданнями МП, і одночасно знижує їх сприйнятливості до інновацій. Однією з таких обставин є проблема поширення інновацій, якій сприяє недосконала та нерозвинута система в першу чергу державних науково-дослідних установ, а також і комерційних (такими можуть бути, наприклад, технопарки чи бізнес-інкубатори) [9, с. 79].

Світовий досвід показує, що досягнення цілей розвитку малого підприємництва можливе тільки при активізації інноваційних процесів, впровадженні інноваційних технологій, новітніх розробок і т.д. Значний інноваційний потенціал знаходиться у сфері наукової творчості, тобто у сегменті зародження та реалізації інноваційних ідей. Так, в «Зеленому документі», прийнятому в Європі в цілях розвитку малого підприємництва (1996 рік), було визначено напрямки, за допомогою яких європейське суспільство забезпечило успішне поширення інноваційних процесів [1].

До них віднесено:

- розвиток моніторингу технологій і прогнозів щодо їх поширення та використання;
- цільові науково-практичні дослідження в галузі інновацій;
- розвиток системи освіти та системи підвищення кваліфікації;
- забезпечення мобільності студентів і дослідників;
- реклама переваг інновацій та інноваційних технологій;
- поліпшення фінансування інноваційних досліджень, створення сприятливого податкового режиму для підприємств-новаторів;
- досконала система захисту прав інтелектуальної власності;
- спрощення адміністративних процедур та перешкод до впровадження та поширення інновацій;
- створення сприятливого нормативно-правового середовища та управління;
- поширення економічної інформації щодо ефективності інновацій;
- заохочення інновацій на підприємствах, особливо на малих;

– вдосконалення програм державної підтримки поширення інновацій.

Наступним кроком Європейська Комісія схвалила «Перший план дій з поширення інновацій в Європі» [3]. Цей план був заснований на трьох принципах і визначав наступні напрямки:

- 1) сприяння формуванню інноваційної культури;
- 2) створення умов для інновацій;
- 3) дослідження інновацій.

На основі європейських підходів щодо поширення інновацій запропоновано алгоритм відбору інноваційного проекту суб'єктом малого підприємництва. Схема алгоритму відбору інноваційного проекту приведена на рис. 1.

На сьогодні забезпечити власну конкурентоспроможність малим підприємствам можливо лише на інноваційній основі. Тобто, за рахунок кардинального переоснащення всіх учасників підприємницького середовища на базі передових досягнень науки і техніки. Така модернізація допоможе істотно підвищити соціально-економічну ефективність суб'єктів малого підприємництва, в т.ч. і в аграрному секторі економіки.

Сутність малого підприємництва в аграрному секторі полягає як в його соціально-економічних функціях, так і специфічних для МП напрямках, таких як:

- формування соціального прошарку підприємців, фермерів, землевласників тощо;
- формування ринкової аграрної економіки, заснованої на конкурентних засадах, спрямованої на задоволення потреб населення в якісних продовольчих продуктах і сировині для промисловості, розширення асортименту;
- вдосконалення структури аграрної економіки, її гнучкості та маневреності за рахунок удосконалення співпраці малих підприємств зі споживачами;
- скорочення безробіття у сільській місцевості за допомогою збільшення кількості робочих місць та ефективного використання ресурсного потенціалу, в т.ч. творчих здібностей людей та національних чи місцевих традицій при розвитку крафтового виробництва, в тому числі залучення для цих цілей особистих фінансових ресурсів місцевого населення та громади;
- залучення до комерційної діяльності у якості підприємців таких груп населення, як пенсіонери, інваліди, безробітні чи тимчасово непрацюючі і ін.;
- активізація науково-технічного прогресу;
- розвиток інтеграції з великими сільськогосподарськими підприємствами (агрокорпораціями та агрохолдингами) за допомогою створення допоміжних чи обслуговуючих виробництв тощо;
- розвиток сільськогосподарської кооперації;
- налагодження ефективного механізму роботи з нерентабельними та збитковими підприємствами в аграрному секторі економіки [6; 11].

Суттєве значення для малого агропромислового підприємництва має інноваційна інфраструктура, що включає, за аналогією з розвинутими країнами, три функціональні блоки:

- 1) організація підтримки та обслуговування малих сільськогосподарських інноваційних підприємств;

Рис. 1. Алгоритм відбору інноваційного проекту суб'єктом малого підприємництва в аграрному секторі економіки

Джерело: розроблено автором з врахуванням [3; 5]

2) центри підтримки розвитку малих підприємств (бізнес-інкубатори);

3) зони (території, кластери) аграрного інноваційного підприємництва [10; 11, с. 103].

Елементи 1-ї групи належать до об'єктів загальної ринкової інфраструктури, а 2-ї та 3-ї – до об'єктів інфраструктури інноваційного підприємництва.

Оцінка та аналіз інвестиційних витрат на інноваційну модернізацію власного виробничого процесу включає розрахунок сумарної величини витрат на основі узагальнення даних про окремі компоненти інвестицій. При цьому розрахунок повинен складатися з двох частин:

а) загальна частина, в традиційному, не інноваційному вигляді;

б) інновації, які призводять до удорожчання проекту а, отже, і збільшення термінів повернення інвестиційних ресурсів, але, в кінцевому рахунку, у зв'язку з підвищеною інноваційністю виробничого процесу і на його основі підвищення якості власної продукції, передбачають прискорення окупності витрат [6; 7, с. 63–65].

За формами комерційної діяльності окремі види малих сільськогосподарських підприємств слід об'єднати в три групи:

а) повністю засновані на комерційній діяльності, що забезпечує стійкий прибуток (комерційні підприємницькі структури малого типу);

б) частково засновані на комерційній діяльності, що забезпечує окупність сумарних витрат та отримання прибутку (на основі партнерських відносин);

в) засновані на комерційній діяльності всередині некомерційних установ (наприклад, комунальні сільськогосподарські підприємства, засновані територіальними громадами) [6; 7, с. 66].

Слід також зупинитися ще на одному факторі, без якого суб'єкти малого підприємництва не можуть успішно функціонувати, таким є фактор фінансування.

На сьогодні однією з найскладніших для вирішення проблем, що перешкоджають розвитку інноваційного малого підприємництва в Україні, є обмеження доступу суб'єктів малого підприємництва до фінансових ресурсів, а також їх обмежений об'єм.

Способами фінансування суб'єктів малого інноваційного підприємництва є наступні: самофінансування, фінансування через механізми ринку капіталу, банківське кредитування, бюджетне фінансування, а також альтернативні способи фінансування: лізинг, факторинг, венчурне фінансування. Переваги та недоліки кожного зі способів фінансування суб'єктів інноваційного малого підприємництва представлено в табл. 1.

Для стабільного розвитку малого інноваційного підприємництва важливою умовою є активна державна політика. На сьогодні органами Державної влади України, а також органами місцевої влади здійснюється у деяких формах державна фінансова підтримка суб'єктів малого підприємництва, це часткова компенсація відсоткових ставок по кредитах, надання субсидій, бюджетних інвестицій, державних гарантій, кредитів та мікрокредитів, функціонування галузевих фінансових програм (аграрний сектор: тваринництво, рослинництво) [8]. Але, на жаль загальна кількість фінансових коштів, які держава виділяє для вищезазначених напрямків підтримки суб'єктів малого підприємництва є вкрай малою і не покриває усіх наявних фінансових потреб суб'єктів малого підприємництва, в т. ч. і в аграрному секторі економіки.

Висновки. Отже, інновації, що сприяють втіленню нових науково-технічних, управлінських та економічних ідей, – найважливіший фактор, який дозволяє забезпечити конкурентні переваги малих підприємств в аграрному секторі економіки. Інноваційна діяльність заснована на пошуку нових ідей та їх оцінці, створенні, реорганізації, управлінні, орієнтованому на прибуток.

Переваги та недоліки способів фінансування суб'єктів інноваційного малого підприємництва

Переваги	Недоліки
Самофінансування	
– низький ризик неплатоспроможності та банкрутства підприємства – не потрібна сплата відсотків	– розмір коштів обмежений і залежить від успішності попередньої діяльності
Банківське кредитування	
– розроблені спеціальні банківські продукти для суб'єктів малого бізнесу	– потрібне забезпечення (загове майно) – труднощі в отриманні (відсутність вільних фінансових коштів в фінансово-кредитних установах) – високі процентні ставки
Бюджетне фінансування	
– відносно недорогий вид фінансування	– тривалий процес надання коштів – труднощі в отриманні
Лізинг	
– забезпечує отримання обладнання без повної сплати його вартості – всі витрати на придбання обладнання відносяться на собівартість продукції лізингоотримувача, що дозволяє знизити базу оподаткування	– потрібне заставне забезпечення – велика сума першого лізингового платежу, що включає до 30% вартості майна, що купується – не розповсюдженість лізингових операцій
Факторинг	
– швидкість отримання коштів – аутсорсинг дебіторської заборгованості	– висока вартість послуг – обмежена пропозиція спеціалізованих факторингових продуктів для малого бізнесу
Венчурне фінансування	
– здійснюється без надання підприємствами будь-якої застави	– зміні структури власності – застосовується тільки для реалізації високоефективних проектів (в т. ч. інноваційних)

Джерело: розроблено автором з використанням [8; 9, с. 80–82]

Інновації – єдиний шлях, що допоможе забезпечити сталий розвиток аграрної економіки та гарантувати розвиток сільських територій. У цьому випадку будуть вирішені також проблеми робочих місць та наповнення місцевих бюджетів громад.

Переваги конкурентоспроможності МП досягаються завдяки використанню їх організаційно-управлінського потенціалу – гнучкості, маневреності, здатності орієнтуватися на вирішення інноваційних завдань, затребуваних ринком або сприяють формуванню ринку. Державна науково-технічна інноваційна політика щодо розвитку малого підприємництва повинна бути орієнтована на вітчизняні високі і наукомісткі технології, інформатизацію,

створення нових форм організації та взаємодії з виробництвом, розвиток нових форм – технополісів, технопарків, бізнес-інкубаторів, інноваційних кластерів і т.п.

Першочерговими рішеннями, пов'язаними з розвитком інноваційного малого підприємництва, має бути спрощена до мінімуму система оподаткування; ефективна пільгова система; системне спрощення процедур та зменшення часу видачі дозволів, порядку реєстрації, системи звітності та ліцензування; максимальна доступність інформації щодо ведення підприємницької діяльності; організація підвищення кваліфікації на основі взаємодії з вищими навчальними закладами та установами, як провідниками інноваційних технологій.

Список використаної літератури:

1. Green Paper on Innovation. Bulletin of the European Union Supplement 5/95. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1996. P. 9.
2. Innovation Policy: updating the Union's approach in the context of the Lisbon strategy. Communication from the Commission to the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels. 11.03.2003.
3. The First Action Plan for Innovation in Europe – Innovation for growth and employment, 20.11.96. COM (96) 589.
4. Андрощук Г.О. Інноваційна політика ЄС: стратегічні напрямки. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інформація, аналіз, прогноз-стратегічні важелі ефективного державного управління». Київ, 2008. С. 7–16.
5. Бочарова Н. Розвиток інноваційної і науково-технічної політики Європейського Союзу в умовах реалізації нового циклу Лісабонської стратегії економічного зростання і зайнятості. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2009. № 1. С. 46–60.
6. Вернюк Н.О., Дяченко М.І. Регулювання інноваційного розвитку аграрного сектору України. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.4.96.
7. Дудар Т. Розвиток інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки України. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. № 1. С. 60–69.
8. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 № 4618-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 3. Ст. 23 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

9. Радченко О.П., Карадобри Т.В. Стан і перспективи інноваційного розвитку в аграрному секторі економіки України. *Економіка та управління національним господарством*. 2019. Вип. 47-1. С. 79–82.
10. Фірстов С., Левіна Д., Патрах Т., Чернишов Л. Рамкові програми Євросоюзу в контексті створення єдиного наукового європейського простору. *Вісник НАН України*. 2003. № 5.
11. Щуревич А.М. Інноваційні перспективи в розвитку аграрного сектору в Україні. *Державне управління. Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 10. С. 101–105.
12. Данько Ю.І., Блюмська К. Об'єктивні передумови переходу до концепції інноваційного маркетингу в підприємствах АПК. *Вісник Львівського національного аграрного ун-ту : наук. журнал. – Сер. «Економіка АПК» / Львівський НАУ*. Львів, 2012. № 19 (1).
13. Danko, Y., & Nifatova, O. (2022). Agro-sphere determinants of green branding: eco-consumption, loyalty, and price premium. *Humanities & Social Sciences Communications*, 9(1).

References:

1. Green Paper on Innovation. Bulletin of the European Union Supplement 5/95. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1996. P. 9.
2. Innovation Policy: updating the Union's approach in the context of the Lisbon strategy. Communication from the Commission to the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels. 11.03.2003.
3. The First Action Plan for Innovation in Europe – Innovation for growth and employment, 20.11.96. COM (96) 589.
4. Androshuk Gh.O. (2008) Innovacijna polityka JeS: strategichni naprjamky [Innovation policy of the EU: strategic directions]. Materials of the international scientific and practical conference "Information, analysis, forecast-strategic levers of effective public administration". Kyiv. P. 7–16.
5. Bocharova N. (2009) Rozvytok innovacijnoji i naukovo-tekhnichnoji polityky Jevropejskogho Sojuzu v umovakh realizaciji novogho cyklu Lisabonskoji strateghiji ekonomichnogho zrostantnja i zajnjatosti [The development of innovative and scientific and technical policy of the European Union in the context of the implementation of the new cycle of the Lisbon strategy for economic growth and employment]. *Theory and practice of intellectual property*. No. 1. P. 46–60.
6. Vernjuk N.O., Djachenko M.I. (2021) Reghuljuvannja innovacijnogho rozvytku aghrarnogho sektoru Ukrajinj [Regulation of innovative development of the agricultural sector of Ukraine]. *Efficient economy*. No. 4. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.4.96.
7. Dudar T. (2019) Rozvytok innovacijnoji dijajlnosti v aghrarnomu sektori ekonomiky Ukrajinj [Development of innovative activity in the agrarian sector of the economy of Ukraine]. *Bulletin of the Ternopil National Economic University*. No. 1. P. 60–69.
8. Zakon Ukrajinj Pro rozvytok ta derzhavnu pidtrymku malogho i serednjogho pidpryjemnytva v Ukrajinj [On the development and state support of small and medium-sized enterprises in Ukraine] dated March 22, 2012 No. 4618-VI. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR). 2013. No. 3. Article 23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text> (date of application: 05.05.2023).
9. Radchenko O.P., Karadobri T.V. (2019) Stan i perspektyvy innovacijnogho rozvytku v aghrarnomu sektori ekonomiky Ukrajinj [State and prospects of innovative development in the agrarian sector of the economy of Ukraine]. *Economy and management of the national economy*. Vol. 47-1. P. 79–82.
10. Firstov S., Levina D., Patrah T., Chernyshov L. (2003) Ramkovi prohramy Jevrosojuzu v konteksti stvorennja jedynogho naukovogho jevropejskogho prostoru [Framework programs of the European Union in the context of the creation of a single scientific European space]. *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*. No. 5.
11. Shhurevyeh A.M. (2018) Innovacijni perspektyvy v rozvytku aghrarnogho sektoru v Ukrajinj [Innovative perspectives in the development of the agricultural sector in Ukraine]. *Governance. Investments: practice and experience*. No. 10. P. 101–105.
12. Danko, Y., & Nifatova, O. (2022). Agro-sphere determinants of green branding: eco-consumption, loyalty, and price premium. *Humanities & Social Sciences Communications*, 9(1).
13. Danko Yu.I., Bliumska K. Obiektivni peredumovy perekhodu do kontseptsii innovatsiinoho marketynhu v pidpryjemstvakh APK. *Visnyk Lvivskoho natsionalnogo ahrarnogho un-tu : nauk. zhurnal. Ser. «Ekonomika APK»*. Lvivskiyi NAU. Lviv, 2012. № 19 (1).

Yuriy Danko, Doctor of Economic Sciences, Professor, Sumy National Agrarian University (Sumy, Ukraine)

Nataliia Ladyka, Postgraduate Student, Sumy National Agrarian University (Sumy, Ukraine)

MODERN ASPECTS OF DEVELOPMENT OF SMALL INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP IN THE AGRARIAN SECTOR OF ECONOMY

The article deals with theoretical aspects of the development of small innovative entrepreneurship in the agrarian sector of the Ukrainian economy. The author defines the concept of "innovation" as one of the main factors contributing to the implementation of new ideas into specific commercial achievements, which allows an enterprise to gain competitive advantages. The main circumstances that slow down the pace of innovative development of small business in the agricultural sector are identified. One such circumstance is the problem of spreading innovations, which is facilitated by an imperfect and underdeveloped system of primarily public research institutions, as well as commercial ones (such as technology parks or business incubators). The experience of the European Union in the successful dissemination of innovation processes and their impact on the development of small business is studied. The main directions by which the European society has ensured the successful dissemination of innovative processes are identified. Based on European approaches to the dissemination of innovations, an algorithm for selecting an innovative project by a small business entity is proposed. The essence of

small business in the agricultural sector is defined. It is established that the innovation infrastructure is essential for small agro-industrial entrepreneurship, and its functional blocks are indicated. It is established that today one of the most difficult problems to solve that hinder the development of innovative small business in Ukraine is the restriction of access of small businesses to financial resources, as well as their limited volume. The ways of financing small innovative entrepreneurship are as follows: self-financing, financing through capital market mechanisms, bank lending, budget financing, as well as alternative financing methods: leasing, factoring, venture financing. The author identifies the advantages and disadvantages of financing methods for innovative small businesses. Today, the State authorities of Ukraine, as well as local authorities, provide some forms of State financial support to small businesses, such as partial compensation of interest rates on loans, provision of subsidies, budget investments, State guarantees, loans and microcredits, and operation of sectoral financial programs (agricultural sector: livestock, crop production).

Key words: *development, innovations, innovative development, innovative process, innovative project, innovative infrastructure, small business, small business entities, agricultural sector, financial support.*

Дата надходження до редакції: 15.01.2023 р.